

İSLÂM AMME HUKUKU TARİHİNDE BİR DÖNEM NOKTASI: SAKİFETU BENÎ SAİDE

Ali DUMAN (*)

Özet

Sakîfetu benî Sa'ide İslâm Amme Hukuku açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Dikkatle incelendiğinde bu toplantının fıkıh, kalam, mezhepler tarihi, siyaset gibi hemen bütün İslâmî ilimler açısından çok büyük bir öneme sahip olduğu görülecektir. Sakîfetu Beni Saide toplantısı ve bu toplantının sonucunda meydana gelen gelişmeler İslâm siyaset tarihinin şekillenişinin nasıl gerçekleştirdiğinin anahtarlarını içinde barındırmaktadır. Bu makalede Hz. Muhammed dönemi Arap-İslâm toplumunun siyasal yapısı tahlil edildikten sonra, Sakîfetu benî Sa'ide toplantısı ve sonuçları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sakife toplantısı, Halifelik, İslâm Amme Hukuku, Hz. Ebû Bekir

A Turning Point in the Islamic Public Law: Sakîfetu Beni Saide

Abstract

Shady spot of the Saide son (Sakîfetu Benî Saide) is one of the important turning points in the Islamic Law. Close examination reveals that this meeting is very important for all Islamic disciplines such as fıkıh, kalam, history of sects, and politics. This meeting and its consequences give us hints about how the Islamic political history was shaped. We analyzed the political composition of the Arab-Islam society in the period of the Prophet, and then the consequences of the Shady spot of the Saide son.

Key Words: *Shady spot of the Saide son (Sakîfetu Beni Saide), The Caliphate, Islamic Public Law, Hz. Ebû Bekir*

*) Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.
(e-posta: aduman@inonu.edu.tr)

Giriş

Tarihte meydana gelmiş pek çok olay vardır ki, gerçekleştikleri dönemde farkına varılmasa bile, daha sonraki zamanlarda o tarihe sahip olan toplumların hayatında bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir. İlk dönem Arap-İslâm toplumunun yönetiminde, anayasal düzenlemelerin ilk örneklerinden biri olan ve on beş asırlık İslâm Tarihi'nin hemen her dönemindeki siyasal yapılanmalardaki etkileri bakımından, Hz. Peygamber'in vefatının hemen ardından gerçekleşen **Sakifetu beni Sa'ide** toplantısı da bir dönüm noktasıdır.

Bu toplantının yapıldığı gün, yapılış biçimi, toplantıda meydana gelen gelişmeler, toplantıdan çıkan sonuçlar, bu sonuçların topluma yansımaları ve sonraki dönem Müslüman toplumları üzerindeki etkileri tahlil edilmedikçe, İslâm Amme Hukuku'nun en önemli ögesi olan devlet teorisinin doğru bir şekilde ortaya konulup, değerlendirilebilmesi mümkün olmayacaktır. Zira bu toplantıdan çıkan sonuçlardan birisi, belki de en önemlisi, bütün İslâm tarihi boyunca bir problem alanı olarak görülen, İslâm toplumlarının çeşitli siyasal parti ve fraksiyonlara ayrılmasına sebep olan Halifelik sistemidir¹. Bu toplantının sonucunda ortaya çıkan bu sistem etrafında gelişen İslâm amme hukuku teorisinin ise günümüze ışık tutabilecek bir niteliği elde edebilmesi pek mümkün görünmemektedir.

Zira, özellikle son yüzyıllarda Batı'da gelişen devlet ve siyaset teorilerinin etkisiyle İslâm dünyası, kendi teorisini dönüştürmeye ve İslâm'ın, Batı'nın ileri sürdüğü teorilerle çelişmediğini ispatlama gayretleri içerisine girismeye başlamıştır. Mesela XVIII. Yüzyıl Aydınlanma Devri'nde ortaya çıkan parlamentoların, İslâm'ın ana kaynaklarında şura ve istişare gibi ilkeler yer alması sebebiyle, İslâm ile çelişmediği söylemleri, bu tür bir dönüşümün neticesi gibidir. Nitekim, II. Meşrutiyet döneminin tartışmalarına bakıldığında, önde gelen bilim ve din adamlarının, meşrutiyetin faziletlerini, padişahın (halifenin) yanında bir meclis bulunmasının Allah'ın emri olduğunu savunduklarını görmekteyiz². Aynı şeyi cumhuriyete geçişte yaşadığımızı gibi, demokratikleşme süreçlerinde de müşahade etmekteyiz.

Üstelik İslâm devlet teorisi konusunda toplumun tamamen bilgisiz ve kulaktan dolma bilgilerle kanaat sahibi olduğu ve hatta halifelik türü yönetim biçimini arzulayan kişi veya grupların da bulunduğu düşünüldüğünde³, Sakife toplantısının tahlil edilmesinin

- 1) Nitekim, Kelam kaynakları ve Milel-Nihal türü klasik eserler incelendiğinde, Hz. Muhammed sonrası İslâm toplumunda ortaya çıkan ilk anlaşmazlığın İmamet / Hilafet konusunda olduğu görülmektedir. Geniş bilgi için bkz. Eş'arî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail, *Kitâbu Makâlâti'l-İslâmiyyîn ve'htilâfi'l-Musallîn*, neşr. Helmut Ritter, Weisbaden, 1980, 2; Nevbahtî, Ebû Muhammed el-Hasen b. Musa, *Firaku's-Şî'a*, Necef, 1936, 2; Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed, *el-Milel ve'n-Nihal*, Beyrut, 1993, I, 23, 31; Ebû Zehra, Muhammed, *Târîhü'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye*, yy, 1989, 20 vd.
- 2) II. Meşrutiyet döneminde meşrutî idarenin İslâm'a uygun olduğu, onunla çelişmediği ve hatta Allah'ın emrine en uygun sistem olduğu konusunda yazılmış makalelerden bazıları şunlardır: Manastırılı İsmail Hakkı, "Meva'iz", *Sirât-ı Müstakîm*, C. I, S: 13, Yıl: 1324, 207; Bereketzâde İsmail Hakkı, "İslam ve Usul-ı Meşveret", *Sirât-ı Müstakîm*, C. I, S: 5, Yıl: 1324, 70 vd.; Mahir, Bey, "Mu'cizat-ı Kur'âniyye", *Sirat-ı Müstakîm*, C. I, S: 5, Yıl: 1324, 73; Mardinizâde Ebu'l-Ula, "Sure-i Şûra", *Sirat-ı Müstakîm*, C. I, S: 1, Yıl: 1324, 7 vd.

önemi bir kat daha artacaktır. Şu halde İslâm Amme Hukuku'nun temel taşı olan devlet teorisinin ne olduğu ve nasıl biçimlendiğinin doğru bir şekilde ortaya konulabilmesi, Sakîfetü Beni Saide toplantısının çok iyi bir şekilde analizini gerektirmektedir.

Bu sebeple bu çalışmada, İslâm Amme Hukuku açısından, İslâm siyasi tarihinde dönüm noktalarından biri olan Sakîfetü benî Sa'ide ve sonrasında meydana gelen gelişmelerin tahlil edilmesi amaçlanmaktadır.

A. Hz. Peygamber Döneminde İslâm Toplumunun Siyasal Yapılanması

Hz. Muhammed hayattayken hem risalet göreviyle sorumlu bir peygamber, hem de gözetimi altında bulunan toplumun lideri sıfatıyla bir idareci olarak, İslâm toplumunu idare etmiş olmasına ve devlete kaynaklık edecek temel prensipleri vazedmiş olmasına rağmen, yine de onun döneminde Müslümanların tam bir devlet teşkilatı oluşturabilmiş olduklarını ve peygamberin de bugünkü anlamda bir devlet başkanı olduğunu söylemek doğru olmasa gerektir. Peygamberin, içinde yetiştiği toplumun mevcut inanç, gelenek ve yaşantısına alternatif bir sistem ortaya koymakla görevlendirilmiş bulunması, getirdiği sistemin yerleşebilmesi için, modern devletin de kurucu unsurları arasında sayılan, ülke-halk-iktidar unsurlarına sahip bir yapılanmada önder olmasını gerekli kılmıştır. Değişik bir anlatımla O, siyasal bir sistem ve yapı ortaya koymak amacıyla ortaya çıkmamıştır, içinde bulunduğu şartlar siyasal açıdan da topluma liderlik etmesini zorunlu kılmıştır⁴. Bu zorunluluk O'nun, bir idareci olarak devletin yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarının icrasını tek elde toplamasını gerektirmiştir.

İçinde bulunduğu şartlar peygamberi bir devlet başkanı şeklinde davranmaya zorlamış olmasına rağmen O, bir devlet kurmaktan daha fazla kendisine bağlı olan toplumu teşkilatlandırmayı düşünmüştür⁵. Mesela Câhiliyye dönemi Arap toplumunun temel özelliği olan kabile ve kan bağı birliğini, kabileler üstü bir birlik olan ümmet anlayışıyla değiştirmeye, gelenek ve kabile fikrinin yerine kanun ve hukuk fikrini yerleştirmeye, kişisel cezalandırma ve öç alma duygusunun yerine hukukun cezalandırması düşüncesini geçirmeye, genel ahlaka aykırı tutumları, güzel ahlaka dönüştürmeye, kısaca yeniden bir toplum inşa etmeye uğraştı⁶.

Gerçekten de Kur'an-ı Kerim ve Peygamberin sünnetinde devlet kurumunun işleyişine dair bazı temel prensiplerin dışında, peygamberin devlet kurucu olduğuna ilişkin hükümler bulunmaz. Buna göre her ne kadar bir takım kaynaklarda peygamberin bir

3) Geçmişte olduğu gibi günümüzde de halifeliği İslâm'ın öngördüğü ve onayladığı yegane sistem olarak düşünüp kabul eden çeşitli görüşler bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, Hilafet ve Saltanat, çev. Ali Genceli, İst., ts.; Ağırakça, Ahmet, *İslâmî Devlet Düzeni*, İst., 1978; Er-yarsoy, M. Beşir, *İslam Devlet Yapısı*, İst., 1995; Câbirî, Muhammed Abid, *Çağdaş Arap-İslam Düşüncesinde Yeniden Yapılanma*, çev. A.İ.Pala-M.Ş. Çıkar, Ankara, 2001; İnayet, Hamid, *Çağdaş İslami Siyasî Düşünce*, çev. Yusuf Ziya, İst., 1995; Şinnavi, Fehmi, *Hilafet: Modern Arap Düşüncesinin Eleştirisi*, çev. Sadık Ömeroğlu, İst., 1995;

4) Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İst., 1991, II.837 ve II.871.

5) Hamidullah, a.g.e., II, 871.

6) Durf, Abdülaziz, *İlk Dönem İslam Tarihi*, çev. Hayrettin Yücesoy, İst., 1991, 75-78.

devlet kurucusu ve başkanı olduğu ileri sürülmüş⁷, hatta bizzat peygamberin, şartların zorlaması ile devlet başkanı gibi hareket etmek zorunda kalmış olduğu ileri sürüle bile⁸, Hz. Muhammed döneminde İslâm devleti denilebilecek nitelikte bir kurum oluşmuş ya da henüz bütün kurumlarıyla ortaya çıkmış değildir. Nitekim Hz. Muhammed vefat ettiğinde ne krallık usulünde olduğu gibi yerine bir varis, ne de demokrasilerde olduğu gibi yöneticinin yerine geçecek kimseyi belirleyecek anayasal düzenleme ve kanunlar bırakmış değildir.

Bunun sebepleri olarak İslâm'ın hızla yayılması dolayısıyla, peygamberin siyasal düzenlemeler yapabilmesi için yeterli bir zaman bulamamış olması ve İslâm'a girenlerin kimisinin onun ayrıcalıklarından yararlanmak, kimisinin ondan korkmak ve kimisinin de gerçek bir iman ve hidayet sahibi olmak gibi farklı sebepleri bulunması, bütün hepsinin aynı öze kavuşturulması için ise zamana ihtiyaç duyulması gösterilebilir. Bu ise eski geleneklerle yeni öğretinin bir arada uyum içinde olması ve hatta kimi zaman çatışması demektir. Bu çatışma ise kaçınılmazdır. İşte bu çatışma ilk dönem İslâm tarihinin şekillenmesindeki en önemli etkenlerden biridir⁹.

Bu sebeple Hz. Muhammed vefat ettiğinde sahabe, eski geleneklerinden kalma bir alışkanlıkla¹⁰, yani **kabile mantığı** ile hemen yerine bir yönetici seçmeye kalkışmıştır¹¹. Sahabe, Hz. Peygamberin vefatıyla birlikte başlayan bu dönemde İslâm'ın yeni siyasî yapısını biçimlendirmeyi, Câhiliyye döneminden kalma siyasî değerler çerçevesinde gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Buna göre, Hz. Muhammed'in, bütün sistem ve teşkilatlarıyla oturmuş bir devletin başkanı olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Aksi taktirde, peygamberin vefat ettiği günde gerçekleşen Sakife toplantısına katılmış sahabîleri ve peygamberin yerine geçecek idareciyi Câhiliyye döneminden kalma yöntemlerle belirleme gayretlerini iyi niyetli teşebbüsler olarak değerlendirme imkanından mahrum kalırız. Şu halde Hz. Peygamberi bir devlet kurucusu ve başkanı olarak değerlendirmek yerine, etrafında oluşmuş inananlar topluluğunun, kendisinden sonra ortaya koyacakları siyasî faaliyetlerin alt yapısının hazırlanmasında birinci derecede etkin olmuş bir lider olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Aslına bakılırsa bütün alt yapısı Hz. Muhammed tarafından hazırlanmış devletin kuruluşunun onun vefat ettiği gün gerçekleşmiş olduğunu ileri sürmek yan-

7) Hamidullah, Muhammed, *İslam Müesseselerine Giriş*, çev. İ. Süreyya Sırma, İst., 1992, 89; Hitti, Philip, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, çev. Salih Tuğ, İst., 1980, I.209; Sarıca, Murat, *100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi*, İst., 1977, 44; Hasan Han, Muhammed Ahmed, "İslam'da İnsan Hakları", *İnsan Hakları (Müslümanca Bir Yaklaşım)*, çev. Tanju Yunt, İst., 1987, 129.

8) Hamidullah, a.g.e., II.837.

9) Duri, 78-79; Câbirî, Muhammed Abid, *İslam'da Siyasal Akıl*, çev. Vecdi Akyüz, İst., 1997, 256-257.

10) Hamidullah, *İslam Müesseselerine Giriş*, 95; Fırlıklı, E. Ruhi, *İmamîyye Şiâsi*, Ankara, 1984, 23-24; Akbulut, Ahmet, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etikeleri*, İst., 1992, 83-84; Cabirî, 272-273; Duman, Ali, *İslam Hukukuna Göre Siyasi Fikir Hürriyeti*, Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 1999, 135.

11) Öte yandan Ebû Davud'da geçen bir hadis'de "Bir sefere üç kişi beraber çıkınca birini emîr (başkan) yapınlar." (bkz. Ebû Dâvud, Cihâd 87, (2609) buyurulduğu hatırlanacak olursa, peygamberin vefatının hemen ardından yerine bir yönetici seçmeye çalışılmasının bir çeşit sünnet olduğu da düşünülebilir.

lış olmayacaktır¹². Bu, bir anlamda Hz. Peygamberden sonra siyasî düzenin yeni bir yapılanma ile ortaya çıkması demektir.

Nitekim onun hayatında İslâm toplumu, devlet için gereken üç temel unsura, yani ülke, halk ve iktidar unsurlarına sahip olmasına rağmen, örgütlenmesini tamamlamamış, devlet, bütün teşkilat ve kurumlarıyla meydana getirilememişti. Ayrıca devletin işleyişi (idare) için temel prensipler ortaya konulmuş olsa da, bu işleyişin mahiyeti konusunda sahabenin geleneklerinden kalma adet ve bilgilerden başka bir malzemelerinin bulunmaması; Peygamberin, toplumun ihtiyaç duyduğu hemen her alanda, mutlak yetkiye sahip bir şahsiyet olarak, gerekeni yapma yetki ve salahiyetini taşıması, ilk dönem İslâm toplumunun, peygamber hayatayken devletin siyasal yapılanması konusunda fazla ilgilenmelerini engellemiştir. Sahabenin siyasal alanla ilgisinin peygamberin vefatının hemen ardından başlamış olduğu söylenilebilir.

Peygamberin hayatında ilk dönem İslâm toplumunun siyasal açıdan içinde bulunduğu rahatlık ortamının peygamberden sonra bozulma eğilimi gösterdiği, peygamberden sonra kimin İslâm toplumunu yöneteceği meselesinin peygamberin hemen vefatından sonra hissedildiği, Sakîfetu benî Sa'îde toplantısından anlaşılmaktadır. Peygamberin vefatının hemen ardından siyasal bir tavır sergilemek zorunda kalan sahabe tarafından ortaya konulan siyasî çözümün Sakîfe toplantısında ortaya çıktığı görülür.

B. Sakîfe Toplantısı ve Sonuçları

Öncelikle Sakîfe toplantısının, peygamberin vefat ettiği günde yapılmış olduğu hatırlanacak olursa, Arap siyasî mantalitesi açısından toplantının ele alınması daha doğru olacaktır. Zira, ölen kimse, insanlara Allah'ın son dinini tebliğ etmekle görevlendirilmiş, yıllarca toplumda Allah'ın Resulü olarak bilinip, kabul edilen ve kendi gayretleriyle oluşturduğu toplumun lideri konumunda olan bir peygamber olduğu için, onun ölümünün hemen ardından yerine birisinin geçirilmek istenmesini, ancak Arap adet ve geleneklerinden çıkarabiliriz.

İslâm öncesi Araplarında bugünkü anlamda bir devlet teşkilatı yoktu. Kabileler halinde yaşayan Araplar, sistemli bir birlik kurup, top yekun birleşemedikleri için, eski Yunanistan'daki gibi küçük site devletçiklerine benzer şekilde birlikler oluşturmuşlardı¹³. Yönetimleri, bugün oligarşi (seçkinler cumhuriyeti) denilen şekle benzemekteydi. Bu yönetim biçiminde tek bir yönetici olmadığı gibi, yönetimde söz sahibi olan temsilciler -öncelikle kendi mensup oldukları kabilelerin reisi oldukları için ve kabileler arasında da her zaman rekabet olduğundan dolayı- arasında daima bir çekişme görülür, ölen yöneticinin yeri ise tevarüs gibi bir yöntemden daha çok, kabilevi kıdem ve yaşça üstünlük dikkate alınarak yapılan bir seçimle veya kılıçla doldurulurdu¹⁴.

12) Akbulut, 83-84.

13) Geniş bilgi için bkz. Ağaoglu Ahmet Bey, "Tarihî Celse", *Hilafet ve Millî Hakimiyet*, Ankara, 1339, 11-32; Muhammed Şemseddin, "İslamda Fen ve Felsefe (Kable'l-İslâm Arabistan ve Arablar)", *Sirât-ı Müstakîm*, S: 151, ss.324-328 ve devamı *Sirât-ı Müstakîm*, S: 152, ss.338-342

14) Ağaoglu, 12; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II.846, 853; Hitti, I.210.

Yani ilk devir İslâm toplumu, ölen kimsenin kimliğine bakmaksızın, yaptığı görev ve taşıdığı sıfatlarından dolayı, yerinin derhal doldurulması gerektiği düşüncesine zaten sahipti ve gelenekleri de buna uygundu. Dolayısıyla Sakîfe toplantısının peygamberin öldüğü günde yapılmış olması, Araplar tarafından anormal bir tutum olarak görülemezdi.

Buna göre Sakîfetu benî Sa'îde'de gerçekleşen toplantı da, tıpkı İslâm öncesi dönemin yönetim şeklinde olduğu gibi, ölen yöneticinin yerine yenisini, karışıklık ve kargaşa çıkmadan bir an önce seçmek mantığına binaen gerçekleşmiştir denilebilir. Nitekim varılan sonuç Arap gelenekleri doğrultusunda meydana gelebilecek olan bir sonuca benzemektedir. Yani bu toplantıda Arap geleneklerine uygun olarak ümmetin yaşça en büyüklerinden ve Müslümanlıkta kıdemlilerinden biri seçilmiştir¹⁵.

Kısaca Sakîfe toplantısı gözden geçirildiğinde şu tespitlerde bulunulabilir :

1. Sakîfe toplantısının, peygamberin vefat ettiği gün gerçekleştiği hatırlanacak olursa, Medine'nin yerlileri olan Ensâr topluluğunun bu toplantıyı daha önceden planlamış oldukları akla gelmektedir. Nitekim tarih kitaplarında aktarılan bilgiler bunu doğrular niteliktedir¹⁶. Bu rivayetlere göre Ensâr'ın peygamber vefat etmeden evvel, peygamberin vefatının doğuracağı boşluğu düşünerek, mesele ortaya çıkmadan bir çözüm arama işine gitmiş olduklarını, hatta daha önceden de tıpkı Sakîfe toplantısında olduğu gibi toplanmış oldukları düşünülebilir. Nitekim rivayetlere göre Ensâr'ın tamamı vefatın hemen ardından Sakîfe'ye gelmiş olduğuna ve Sa'd b. 'Ubâde'nin etrafında toplanmış olduklarına göre daha önceden yapılmış olması muhtemel olan bir toplantıda alınmış bir karara göre buraya gelmiş oldukları söylenebilir.

2. Sa'd b. 'Ubâde'nin bu toplantıdaki konuşması Peygamberin tesis etmiş olduğu sistemin bir sonucu olmaktan çok, Arap kabile mantığının hakim olduğunu gösteren bir konuşmaya benzemektedir. Sa'd b. 'Ubâde, Medineli Müslümanların İslâm'a girenlerinden ilki olması sayesinde kendisine teveccüh gösteren Ensâr'a, onları bütün insanların üstünü olduklarını söylemek suretiyle, emirlik konusunda muhacirlerle yarışmak üzere adeta tahrik etmektedir:

"Ey Ensâr topluluğu Arab'ın hiç bir kavminin olmayan din(e girme) önceliği ve İslâm'ın fazileti sizindir. Muhammed (S.A.S.) kavminin içinde on yıldan fazla kaldı, onları putlara değil Allah'a ibadet etmeye çağırdı, ancak kavminden çok az kişi dışında ona inanan olmadı; onlar Resulullah'ı engelleyemediler, dinini tanımadılar, maruz olduğu sıkıntılara karşı onu korumadılar. Ta ki Allah sizin için fazileti diledi, bu şerefi size yönlerdirdi, nimeti size tahsis etti. Allah kendisine ve resulüne imanı, resulünü ve ashabını korumayı, resulünü ve dinini yüceltmeyi, düşmanlarıyla cihadı size nasib etti. Sizler Peygambere karşı içinizde ve dışınızda düşmanlık besleyenlerin en önde gelen muhalifleriydiniz; (sizin bu muhalefetteki güçlülüğünüz sebebiyle) Arap(lar) hoşlansalar da hoşlanmasalar da Allah'ın emrini kabul etmek zorunda kaldı. Kolay da olsa zor da olsa

15) Fiğlalı, Ethem Ruhi, "Hâriciliğin Doğuşuna Tesir Eden Bazı Sebepler", *AÜİFD*, C. XX, Ankara, 1975, 224.

16) İbn Hişam, IV.656; Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Tarihu'l-Umem ve'l-Mulûk*, Beyrut, 1988, II.241; İbn Kuteybe ed-Dîneverî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim, *el-İmame ve's-Siyâse (Tarîhu'l-Hulefâ)*, İnan, 1413, I, 21.

uzaktakilere rehberlik görevi size verildi; ta ki Allah peygamberini sizin (yardımınız) ile yeryüzüne hakim kıldı, sizin kılıçlarınız sayesinde Arap (ona) boyun eğdi. O vefat ettiğinde sizden hoşnut ve razıydı. Dolayısıyla bu (emirlik) işi sizin elinize kaldı. Şüphesiz bu (emirlik işinde) insanların en fazla hak sahibi ve layık olanıdır”¹⁷.

Rivayetin devamında

“Kureyş muhacirleri kabul etmez, biz muhacirler, Resulullah’ın ilk sahabeleriyiz, onun aşireti ve akrabalarıyız, ondan bu konuda ne diye bizimle çekişirsiniz derlerse, biz de sizden bir emir, bizden bir emir olsun deriz ve bundan başkasına da rıza göstermeyiz”¹⁸

şeklinde, kendi aralarında muhacirlerin, onların bu davranışa ne tepki göstereceklerini ve onların tepkilerine ne cevap vereceklerini tartıştıkları anlatılmaktadır ki, bu onların yaptıkları işte doğru yapıp yapmadıklarına bile karar veremediklerini göstermektedir. Sa’d b. ‘Ubâde’nin bu yaklaşıma karşı tepkisi de *“İşte bu ilk zayıflık”¹⁹* şeklinde olmuştur ki bu, onun kavminin yaklaşımını tasvip etmediğini gösterdiği gibi, emirlik işindeki hırsına da işaret etmektedir.

3. Hz. Ebû Bekir’in Sakife toplantısına katıldıktan sonra yaptığı konuşma da Sa’d b. ‘Ubâde’nin yaklaşımından çok farklı olmamıştır. O da muhacirlerin üstünlüklerini dile getirerek emirlik işinin muhacirlerin hakkı olduğunu ifade etmiş, insanların Kureyş’ten başka kabileye boyun eğmeyeceğini söyleyerek, İslâm siyasi tarihinin en önemli tartışmalarından birini, Kureyş’in yönetimde üstünlüğü, yani **“Hilâfetin Kureyşliliği”²⁰** problemini ortaya çıkarmıştır.

Bu konuşmasında Hz. Ebû Bekir de dine girişte önceliği, peygambere akrabalık açısından yakınlığı ve Arap topluluğu içinde söz sahibi olmayı öne çıkararak peygamberden sonra emirlik işinin muhacirlere ait olduğunu ileri sürmektedir²¹. Gerçi Hz. Ebû Bekir’in bu konuşmasının altında yatan mantığın Sa’d b. ‘Ubâde’nin konuşmasına cevap niteliğinde olması ihtimali bulunabilir. Yani Sa’d b. ‘Ubâde’nin Ensâr’ın üstünlüklerini öne çıkararak emirlik işinin onların hakkı olduğunu ifade etmesi, Hz. Ebû Bekir üstünlüğün muhacirlerde olduğu şeklinde bir konuşma yapmasını zorunlu kılmış olabilir.

Buna rağmen yine de Hz. Ebû Bekir’in, dine giriş açısından önceliği olan, dinin büyüklerinden ve peygamberin en yakın arkadaşlarından biri olarak, peygamberin vefat ettiği bir günde böyle bir toplantının yapılmasının önüne geçmek yolunda konuşma yapması daha uygun olurdu kanaatindeyiz²².

Hz. Ebû Bekir ve Ömer’in sonradan Sakife toplantısına katılarak, Ensâr’ın planlarını boşa çıkarmış ve halife olarak mescide dönmüş olmaları, bazı batılı müsteşriklerce

17) Taberî, II.241-242; İbn Kuteybe, I, 21-22.

18) Taberî, II, 242.

19) Taberî, II, 242.

20) Hilâfetin Kureyşliliği konusu hakkında geniş bilgi için bkz. Hatioğlu, Mehmet Said, “İslam’da İlk Siyasî Kavmiyetçilik Hilâfetin Kureyşliliği”, *AÜİFD*, Cilt: XXIII, Ankara, 1978, s. 121-213.

21) İbn Kuteybe, I, 23; Taberî, II, 242-243.

22) Yaptığımız incelemede Hz. Ebû Bekir’in konuşmasında, bu toplantının yapılmaması gerektiğine dair herhangi bir söyleminin olmadığını tespit ettik.

tartışma konusu yapılmış, Hz. Ebû Bekir ve Ömer'in bu şekilde bir sonucu planlamış oldukları yolunda iddiaların ileri sürülmesine sebep olmuştur. Philippe Hitti, Sakîfe olayının sonucunun daha önce Ebû Bekir, Ömer ve Ebû Ubeyde arasında planmış olduğunu ileri sürenlerden biridir²³. Bu iddia, tarihi hakikatlere pek de uygun düşmese de yine de şu şekilde cevaplandırılabilir:

a) Öncelikle unutmamak gerekir ki Sakîfe toplantısını düzenleyenler Hz. Ebû Bekir ve Ömer olmayıp, Medine'nin yerlileri Ensâr'dır,

b) Hz. Peygamber'in vefat etmesinin ardından Hz. Ömer büyük bir şaşkınlık geçirmiş ve onu Hz. Ebû Bekir sakinleştirmiştir,

c) Ebû Bekir'i Sakîfe toplantısına zorlayarak götüren Hz. Ömer'dir²⁴, Ebû Ubeyde ise yolda onlara katılmıştır,

d) Mescid-i Nebî'den Sakîfe'ye giderken böyle bir plan yapmaları muhtemel olsa da unutmamak gerekir ki bu üçlü İslâm'ın doğal önderleri ve Hz. Peygamber'in danışmanları konumundadırlar.

Bu açıklamalardan hareketle Muhacirlerin, Ensâr'ın acele davranarak peygamberden sonraki yöneticiyi seçme isteklerinin, vahim sonuçlar doğurabileceğini, böyle önemli bir işin oldu bittiye getirilmemesi gerektiğini düşündükleri, en azından Sakîfe'ye halife seçilmek için gitmediklerini düşünüyoruz. Nitekim tarih kitaplarında aktarılan bilgilerden hareketle Sakîfe'de halife seçilen Hz. Ebû Bekir'in düşünce dünyasında peygamberin bırakmış olduğu siyasi boşluğun doldurulması, hele bu boşluğu kendisinin doldurması fikri olmadığını söyleyebiliriz. O halde Hz. Ebû Bekir'in Sakîfe'ye gitmesinin tek sebebi olabilir; o da peygamberin vefat etmiş olduğu bugünde İslâm dünyasının geleceğini de ilgilendiren bir meselede yanlış adım atılmasının önüne geçmek.

Halafetin Kureyşliliği meselesine gelince; her ne kadar bu toplantıda doğrudan peygambere izafeten "İmamlar Kureyştendir"²⁵ sözü muhacirlerin Sakîfe'deki temsilcileri tarafından dile getirilmemiş olsa da²⁶ bu hadisin vurguladığı mantık, yani yöneticilerin Kureyş'ten olması gerektiği mantığı açık bir şekilde dile getirilmiştir²⁷.

Bu mesele aslında Arap-İslâm toplumuna mahsus bir problem değildir, bir başka ifadeyle bu sorun kabilelerden meydana gelen Arap topluluklarına mahsus bir sorun değildir. Nitekim problemin, Arap olmayan toplumların İslâmlaşmasından sonra daha fazla öne çıkmış olduğu görülmektedir. Arap olmayan Müslüman topluluklarının henüz İslâm

23) Hitti, I, 211-212.

24) Taberî'deki rivayet bunu doğrular : "Ömer'e (Ensâr'ın Sakîfede toplandıklarına dair) haber geldiğinde o hemen peygamberin evine gitti ve Ebû Bekir'e haber gönderdi. Bu sırada Ebû Bekir Ali ile birlikte Resûlullah'ın techiz işleriyle uğraşıyordu. Ömer'in "benim yanıma gelsin" şeklindeki haberi kendisine ulaştınca, "şimdi meşgulüm" diye cevap verdi. Ömer ikinci kez, çok önemli bir iş olduğu haberini gönderince onun yanına geldi, Taberî, II.242.

25) Buhârî, Menâkıb, 2, Ahkâm, 2, Enbiyâ, 1; Muslim, İmâret, 4 (1818, 1819, 1820).

26) Şehristânî, Hz. Ebû Bekir'in "İmamlar Kureyştendir" hadisini zikretmesinden sonra Ensâr'ın emirlik davasından vazgeçtiğini söylemektedir. Bkz. Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, I, 32.

27) Hatipoğlu, Ehl-i Sünnet'in temel kaynaklarının Sakîfe'de "halifeler Kureyştendir" sözünün söylendiği yolundaki rivayetlerin eksik ya da yanlış olduğu fikrindedir. Bkz. Hatipoğlu, 157.

dairesine girmemiş olduğu bir dönemde hilafetin Kureyşliliği -Sakîfe toplantısının dışın- da- bir tartışma ve tercih konusu olmaktan daha fazla sosyal şartların zorunlu bir sonu- cudur. Nitekim bu zorunluluğu Hz. Ebû Bekir'in Sakîfe'de yaptığı konuşmada görmek- teyiz. Halifeler o dönemde Kureyş'ten olmak zorundaydı, çünkü Kureyş diğer bütün Arap kabileleri için zaten lider konumunda olan bir kabileydi ve istikrarın sağlanabilme- sinde Kureyşli olmak bir ayrıcalıktı. Ancak sonraki dönemlerde dine giren farklı millet- lerin artmasıyla Hilafetin Kureyşliliği konusu daha çok tartışılır olmuştur. Bunun sebebi ise Arap siyasal aklının iktidarı bir nimet olarak algılamanın yanında, bunun kendilerine bir ayrıcalık tanınması gerektiği şeklindeki, İslâm'ın hedeflerinden uzak çıkarımlarıdır.

4. Bir diğer önemli konu da, Hz. Ebû Bekir'e bey`at edilmesinde Ensâr'dan bir kıs- mının tutumudur. Ensâr'dan bir kısmı, İslâm öncesi dönemde kalma kabile içi çekişme- lerin bir göstergesi olarak, Kureyşli muhacirlerin emirliğini Sa`d b. 'Ubâde'nin emirliği- ne tercih etmişlerdir.

İbn Kuteybe'nin naklettiği şekliyle²⁸ Beşîr b. Sa`d'in, Sa`d b. 'Ubâde'yi kıskanması neticesinde yapmış olduğu bir konuşma, emirlik işini Ensâr'dan alıp, Kureyş'e veren ve bütün İslâm tarihi boyunca Ensâr'ın siyasal hayattan çekilmesine sebep olan tarihi bir konuşmadır. Ayrıca Taberî'de geçen ve Ensâr'ın Evs koluna mensup olanların Ebû Be- kir'e bey`atte acele etmelerinin gerekçesi olarak gösterilen "*Şayet Hazrec bir kere size karşı emirlik işini almış olsaydı, artık bu fazilet onlardan başkasına geçmezdi, size de bundan pay düşmezdi, kalkın Ebû Bekir'e bey`at edin*"²⁹ şeklindeki rivayette de Ensâr'ı meydana getiren iki kolun birbirleri arasındaki rekabetin gizli de olsa devam ettiği, sona ermediği anlaşılmaktadır.

5. Sakîfe toplantısının bir diğer özelliği olarak; bu toplantıda herkesin dilediği gibi açıkça fikirlerini ifade etmiş olmaları gösterilebilir³⁰. Nitekim gerek Sa`d b. 'Ubâde, ge- rek Hz. Ebû Bekir ve gerekse diğer söz alanlar konuyla ilgili görüşlerini diledikleri gibi ileri sürmüşler, hitabeti ve ikna ediciliği güçlü olan ve bu şekilde orada bulunanların ço- ğunluğunun oylarını celb eden görüş galip gelmiştir. Öte yandan Hz. Ebû Bekir tarafın- dan dile getirilen Kureyş'in üstünlüğü fikrinin baskın çıkmasının temelinde, toplantıda bulunanların akıllarında daima var olan kabile mantığı olduğu unutulmamalıdır. Netice- de Ensâr emirlik iddiasından Kureyş'in yönetim açısından üstünlüğü fikrini kabul etme- leri sebebiyle vazgeçmişlerdir.

Sakîfe toplantısında cereyan eden bu münakaşalar Beşîr b. Sa`d'in konuşmasıyla son bulmuş ve akabinde Beşîr b. Sa`d'in³¹, Hz. Ebû Bekir'e ilk bey`at eden insan olma şe- refini elde etmek üzere, yaptığı bey`atle Hz. Ebû Bekir idareciliğe seçilmiştir.

Bu seçimin ne kadar sağlıklı olduğu tartışması bir yana, bu şekilde olmasının bir zo- runluluk olup olmadığının üzerinde durulması gereklidir. Çünkü gerek Kur'an-ı Ke-

28) Bkz. İbn Kuteybe, I, 25-26.

29) Taberî, II, 243.

30) Rayyıs, Ziyâuddin, *İslam'da Siyasi Düşünce Tarihi*, Çev. İbrahim Sarmış, İst., 1995, 40.

31) İbn Kuteybe'nin rivayetinde Kays b. Sa`d olarak geçmektedir. Bkz. İbn Kuteybe, I, 26.

rîm'in ve gerekse peygamberin Sünnetinin ortaya koymuş olduğu şura, adalet, ehliyet gibi ilkeleri ve sonraki dönem İslâm siyaset teorisyenlerin ortaya koyduğu ehl-i hal ve akd'in bulunması gibi prensipler incelendiğinde bu şekilde bir seçimin, bu ilkelerden bir kısmına uygun olmadığı söylenilebilir. Her ne kadar Hz. Ebû Bekir, şahsiyet itibarıyla bu ilkelerin gereklerini şahsında bulunduran bir kimliğe sahip bir kişiliğe sahip olsa bile temel ilkelerden olan ehliyet esası gündeme gelmemiştir. Yani Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesi, sahip olduğu ehliyet dolayısıyla gerçekleşmiş değildir. Ayrıca o dönemdeki İslâm toplumunda hemen her fikhî karar alma sürecinde görüşlerine itibar olunan ve görüşleriyle icma'ı meydana getirecek olan Hz. Ali, Hz. Osman, İbn Mes'ûd gibi önemli şahsiyetlerin bulunmamasının yanında, İslâm alimlerinin ehl-i hal ve akd dedikleri, devlet başkanını seçecek kimselerin de bu toplantıda olduğu söylenemez³².

C. Sakife Sonrası Gelişmeler

İbn Kuteybe'nin rivayetine göre Sakife toplantısından dönenler mescide geldikten sonra olaylar şu şekilde gelişmiştir :

"Beni Saide gölgeliğinde Ensâr Ebû Bekr'e bey`at ederken, Mescid-i Nebi`de Haşimîler ve Zubeyr b. Avvâm Hz. Ali'nin etrafında, Emeviler Hz. Osman'ın etrafında, Zühre oğulları Said ve Abdurrahman b. Avf'in etrafında toplandılar. Beni Saide`de bey`at işi bitip, Ebû Bekr ve yanındakiler mescide geldiklerinde Hz. Ömer bu üç grubun ayrı ayrı toplanmış olduklarını fark etti ve onlara : "Niçin sizi böyle acayip bir şekilde halkalanmış olarak görüyorum?" diye sordu. Peşinden de kendisinin ve Ensâr'ın Ebû Bekr'e bey`at ettiklerini, mescittekilerin de bey`at için ayağa kalkmalarını söyledi. Hz. Osman ve beraberindeki Emeviler kalkıp bey`at ettiler. Said ve Abdurrahmân b. Avf ve beraberindeki Zuhre oğulları kalkıp bey`at ettiler. Fakat Hz. Ali, Hz. Abbâs ve Hâşimoğulları bey`atten kaçındılar. Bunun üzerine Ömer onlara tekrar geldi ve bey`at etmelerini söyledi. Fakat onlar yine kalkmadılar. Hz. Ali : "Ben Allah'ın kulu ve Resulünün kardeşi-yim" dedi, "Ebû Bekr'e bey`at et" dediler. O da : "Ben bu işe sizden daha fazla müstehakkım" diye cevap verdi. "Beni bey`ata daha müstahak görünceye kadar size bey`at etmeyeceğim. Bu emirlik işini peygambere olan yakınlığınızı delil getirerek Ensâr'dan aldınız ve şimdi de gasp yoluyla biz Ehl-i Beytten mi alacaksınız?" dedi. Daha sonra da Hz. Ebû Bekr ve Ömer'in Ensâr'a biz peygamberin aşiretindeniz diyerek imamlığa daha layık olduklarını anlattıkları delilini ileri sürerek "siz Ensâr'a karşı peygambere daha yakın olduğunuzu ileri sürüyorsunuz, o halde ben de aynı delili size karşı ileri sürü-

32) Ehl-i Hâl ve 'Akd denilen halifeyi seçecek kimselerden meydana gelen bir topluluğun bulunması hemen bütün İslâm siyaset teorisyenleri tarafından aranan bir şarttır ve bu teorisyenler Hz. Ebû Bekir'in halife olarak seçilmesinin, koydukları ilkelere uygun olduğunu göstermek için, Sakife toplantısında bulunanları ehl-i hâl ve 'akd olarak nitelendirmektedirler. Halbuki yine kendilerinin belirlediği şartlara göre Sakife toplantısında bulunanların tamamının ehl-i hâl ve 'akd olduğu söylemeyeceği gibi, Sakife toplantısına katılmayanlar arasında ehl-i hâl ve 'akd içerisinde bulunması gereken Hz. Ali, Hz. Osman gibi önemli şahsiyetler yer almaktadır. Geniş bilgi için bkz. Eş`arî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail, *el-İbâne an Usûli'd-Diyâne*, Beyrut, 1990, 145-146; Gazalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, *el-İktisâd fi'l-İtikâd*, Mısır, 1982, 197 vd.; Mâveridî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*, Beyrut, 1994, 31; el-Ferrâ, Ebû Ya'lâ Muhammed b. El-Huseyn, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*, Beyrut, 1983, 19;

yorum Ben peygambere ölüyken de diriyken de sizden daha yakını, şayet mü'minler iseniz bu işten vazgeçin" dedi"³³.

Hz. Ebû Bekr'e umumi bey'atin gerçekleştirildiği günde, ona Sakife toplantısında bey'at etmeyen Sa'd b. 'Ubâde'ye, Hz. Ali ve Hâşimoğulları da katılmıştır³⁴.

Her ne kadar İbn Kuteybe'nin bu rivayetinin sıhhati tartışılabilir olsa bile, sahabe de olsa insanların iktidar hususunda hırs sahibi olacakları realitesinden hareketle imkan dahilinde olduğunu söyleyebiliriz. Tartışılabilir olmasına gelince Hz. Ebû Bekir ve Ömer Sakife'ye giderken peygamberin teçhiz işlemleri başta Hz. Ali olmak üzere mescitte kalanlara bırakılmıştır. Dolayısıyla bu kadar kısa süre içerisinde bu işlerin tamamlanması mümkün görülmemektedir. Nitekim rivayetler Hz. Ebû Bekir'e umumi bey'atin peygamberin vefat ettiği gün değil, sonraki günde gerçekleştiği yolundadır³⁵.

Rivayetlerden anlaşıldığına göre Hz. Ebû Bekir'e bey'at etmeyen Sa'd b. 'Ubâde, Hz. Ali ve Hâşimoğulları, sayıları az da olsa muhalif tarafı oluşturmuşlardır. Onların bu muhalefetlerine karşılık her ne kadar Hz. Ömer'in zorlama olarak değerlendirilebilecek bir takım davranışları olsa da, yönetici seçilmiş olan Hz. Ebû Bekir'den her hangi bir baskı ve zorlamanın olmadığı görülmektedir. Bilindiği gibi Sa'd b. 'Ubâde hiç bir zaman Hz. Ebû Bekir'e bey'at etmediği gibi ondan sonra yönetime gelen Hz. Ömer'e de bey'at etmeyerek ömrünü tamamlamıştır³⁶. Hz. Ali ve Hâşimoğullarının da Hz. Fatma ölünceye kadar bey'at etmedikleri yolunda rivayetler vardır³⁷.

Sonuç

Nev'i şahsına münhasır olarak değerlendirilen halifeliliğin ortaya çıktığı bir toplantı olması, İslâm'da siyasi çekişmelerin ve ihtilafların başlangıç noktasını teşkil etmesi gibi bakımlardan Sakife toplantısının, İslâm siyasî tarihinin ve amme hukukunun üzerinde dikkatle durulması gereken bir dönüm noktasını oluşturduğu söylenebilir. Nitekim ilk olarak bu toplantıda ortaya çıkan siyasi çekişmeler, Ensâr'ın devre dışı bırakılmasıyla, muhacirlerin kendi içinde sürmeye devam etmiş, Hz. Ebû Bekir ve Ömer devirlerinde bastırılmış olsa bile fırsat bulduğu ilk anda yeniden hortlayan kabile mantığı Abbasîlerin sonuna kadar İslâm tarihini şekillendirmiştir.

Bu toplantıda Câhiliyye döneminden kalma alışkanlıkların ve düşmanlıkların tam olarak ortadan kaldırılamadığı ve bütün İslâm tarihi boyunca devam edeceği ortaya çıkmıştır. Her ne kadar Sakife'ye katılan muhacir temsilcilerinin ikna edici konuşmaları ve İslâm öncesi dönemden kalma Evs-Hazreç çekişmesinin etkileri ile siyasal iktidar konusunda Medine'nin yerlileri olan Ensâr devre dışı bırakılmış olsa da, özellikle Hilafetin

33) İbn Kuteybe, I.28-30.

34) İbn Kuteybe, I.28-29; Mes'ûdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Huseyn, *Murûcu'z-Zeheb ve Me'âdinu'l-Cevher*, Mısır, 1964, II.308.

35) Taberî, II.244; İbn Hişâm, IV.660; İbn Kuteybe ed-Dineverî, *el-Ma'ârif*, Beyrut, 1970, 74; Mes'ûdî, II.304, II.307.

36) İbn Kuteybe, el-İmâme, I.27-28.

37) Mes'ûdî, II.308. Bakıllânî, Hz. Ali ve Ehl-i Bey'ten bazılarının Hz. Ebû Bekir'e bey'at etmedikleri yolundaki haberlerin ahad haberler olduklarını, dolayısıyla kabul edilmemeleri gerektiğini söylemektedir. Bkz. Bakıllânî, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib, *et-Temhid*, Kahire, 1947, 187-188.

Kureyşliliği gibi bir problemin ortaya çıkışına zemin hazırlanmıştır. Bu ise daha sonraki zamanlarda, Câhiliyye döneminden beri süregelen Emevî-Haşîmi çekişmesinin yeniden ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Zira Sakîfe'de Ensâr ve diğer bütün İslâm toplulukları yönetim dışı bırakılmış ve böylece doğal olarak Kureyş'in iki büyük kabilesinin rekabet ortamı oluşmuştur. Bundan sonraki gelişmeler ise Hz. Ali'nin etrafında toplanan Ehl-i Beyt ve Hâşîmîler ile, Hz. Osman zamanında devleti içerden ele geçiren Emevîler arasındaki mücadelenin tarihini meydana getirmiştir. Hatırlanacağı gibi Emevîler Hz. Ali'ye rağmen iktidarı ele geçirmiş ve yüz otuz beş yıl kadar da iktidarlarını devam ettirmişlerdir. Emevîlerin iktidarı ise Haşîmîlerden biri olan Hz. Abbas'ın torunları tarafından yıkılmıştır.

Bu arada diğer İslâm toplumları Hz. Ali ve Ehl-i Beyt taraftarı, Muaviye taraftarları, orta yolcular vs. şeklinde çeşitli parti ve guruplara ayrılarak bu Emevî-Haşîmî çekişmesinde rol almışlardır.

Görüldüğü gibi Sakîfe toplantısı bütün İslâm tarihinin şekillenmesinde etkisi olan büyük bir vak'adır ve sonuçları her zaman İslâm toplumlarının durumuna tesir ettiği gibi, İslâm siyaset teorisinin ortaya konulmasında rolleri büyük olan mezheplerin düşüncelerinin şekillenişinde de büyük etkiler yapmıştır. Ayrıca İslâm Amme Hukukunun şekillenmesinde doğrudan rolü olan Halifelik gibi bir kurumun ortaya çıkışını sağlayarak, fert-devlet, devlet-toplum ilişkilerinin dayalı olacağı esasların ne şekilde belirleneceğinin de Sakife sonrası gelişmelerle ortaya çıktığı görülmektedir

Hz. Peygamber'in vefat ettiği gün Ensâr'ın girişimleriyle gerçekleşen Sakîfe toplantısında ortaya çıkan Halifelik kurumu, İslâm toplumunun idarecisinin kimliğinin, kişiliğinin, ümmete karşı konumunun ve görevlerinin belirlendiği bir toplantı olması bakımından, İslâm ve mezhepler tarihinin en büyük probleminin ortaya çıktığı en önemli hadiseyi oluşturur. Ancak, bu toplantıda peygamberin belirlemiş olduğu yönetim prensiplerinin -yönetime seçilecek kişilerin mensup olduğu kavim ve soy düşünülmeksizin atanması, kısaca *emânetin ehline verilmesi prensibi* ve *şûrâ prensibi* - çok fazla göz önünde bulundurulmuş olduğunu söyleyemeyiz.

Yapılması gereken, o günkü İslâm toplumunu ilgilendirdiği kadar gelecek nesilleri de ilgilendiren bir konuda, İslâm toplumunun problemlerini çözecek kimsenin, İslâm'ın gördüğü şekilde, ümmetin tamamının, en azından ileri gelenlerinin de görüşlerinin alınarak sağlıklı bir seçim yapılması olmalıydı. Ancak böyle olmamış danışma ve şûrâ terk edildiği gibi, yönetime seçilen kişi mensup olduğu gruba, o grubun üstünlüklerine göre seçilmiştir. Neden bu şekilde bir seçim yapıldığının altında ise kabile mantığı ile birlikte, toplumun farklı kesimlerinin birbirlerine güvensizliğinin yattığı ileri sürülebilir. Ayrıca toplantıya katılanların dünya çapında bir siyasal oluşumun temellerini attıklarının farkında olmadıkları da buna eklenmelidir.

Hz. Muhammed'in vefatının hemen ardından gerçekleşen Sakîfetu benî Sa'îde toplantısında ortaya çıkan hilâfet sistemi, İslâm tarihindeki ilk ve günümüze kadar çözümlenmemiş en büyük siyasi problem olarak, pek çok tartışmalara sebep olmuş ve mezheplerin ortaya çıkışının en önemli amillerinden kabul edilmiştir.